

TIIVUTU «NAHKHIIR»

J. Straussi tippoperetti on «Estonias» neljal korral menukalt esitatud ning selle rambivalgusesse jõudmist oodati tänavugi pikisilmi. Aastaid kestnud klassikaliste operetilavastuste pöud (1965—1973 kuulused teatri repertuaari vaid J. Straussi «Viini veri» ja J. Offenbachi «Rüütel Sinihabe») mängib publikupoolsele elevusele tunduvalt kaasa.

Paljudel on veel meeles A. Lüüdiku meisterlavastus M. Laidi, G. Murre ja A. Viisimaaga peaosades (1940) ning P. Mägi stiilne režissuur (1953), mille korral näkule M. Kodanipork, V. Nelus, v. Gurjev ja teised kaasa aitasid.

Valsikuninga varasemate operettidega võrreldes on «Nahkhiires» sõna, muusika, karakterite ja tegevustiku ühtsus kõige tajutavam. Keerukad olukorrad, meeolukas, värvikas kõne ning särav-sütitavad meloodiad pakuvad tänuilikke interpreteerimisvõimalusi. Ja eks ole seegi teada, et helilooja ja dirigent G. Mahler töötas 1894. a. (kakskümmend aastat pärast esietendust) koomilise operina mõeldud opereti hoollega läbi, vabastas segavast liialdustest ning andis talle esialgse žanrimääratluse tagasi. Siitpeale laulavad «Nahkhiirt» ka maailma suurlavade tunnustatud operisolistid.

J. Straussi teatrilugudes pole esikoht salvaval satiiril ja ironial nagu J. Offenbachi loomingus, küll aga leiame neist inimlike nõrkuste mõistvat väljannaermist, sooja südant ja nakatavat elurõõmu. Prantslaste terav-paroodilisest liinist ning austria laulumängutavade andsid maestro operetid populaarse žanri edasisele arengule uue suuna.

«Nahkhiire» orkestripartii kõlab Eri Klasi juhtimisel ehtsa hoo ja rütmi-erkusega, ulatuslikus avamängus võib seda eriti nautida. Muusikaline pillerkaar viinipärased lüürika, kerge tantsulisuse, sümfoniseeritud finaaliide ja straussilikult nõtkete viisidega viib kuulaja kaasa. Orkester moodustab «Estonia» lavastuse tugevaima külje, hoiab kogu etendust koos ning annab talle ilme ja karakteri.

Orkestripoolsega ei suuda sammu pidada lavalt nähtu-kuuldu, mistõttu režii ja muusika vahel valitseb sügav lõhe. Ometi on «Nahkhiir», kui temasse hea maitse ja stiilitundega suhtuda, paindlik ja sisukas teos. Sulev Nõmmiku töös jääb tuntud opereti lavalistest uuestiavastamisest vajaka. Püüdlus «Nahkhiirt» lisandite ja muutmistega «värskendada» ei anna soovitud tulemusi. Leidude otsimisest sai omaette eesmärk, mis valmistas soodsa pinnalamedaille trikitsemistele.

Operett on žanr, kus iga vähegi vaimukas ütlemine, situatsioon või karak-

ter marjaks ära kulub. Kui aga koomikat üle doseerida või tema taseme suhtes mõõdutunnet minetada, muutub lugu õige täbaraks. See, mida «Nahkhiire» III vaatuses näidatakse, meenutab halvamaigulist klounaadi. Vangivalvurite äärmiselt pikalevenitatud veiderdamine paneb lõpuvaatuse lohisema. Tõsi, «Nahkhiire» viimane kolmandik kätkeb endas tõepoolest libastumisohtu, kuid pingulitõmmatud režiiõhjad hoidnuks uppilendamise kindlalt ära. Ja ega opereti teravmeelitsevad vahelepidedki alati mõõdukad püsi.

Lavastusliku terviku laialivalguvust võib osalt põhjendada «Nahkhiire» stiiliseguga (I vaatus graatsilis-elegantne dialoogikomöödia, suuroperetlik II ning viinilikest farsitraditsioonidest kantud III vaatus). Erinev dünaamika ja väljendusvorm võimaldavad huvitavaid kontraste, kuid nõuavad omakorda väga ühtset teostust. Sulev Nõmmik pole jõudnud kompaktselt sulamini. Süvenemine tervikusse on poolik, II ja III vaatus finaaliid läbi töötamata. «Nahkhiire» kergus, elegantne joon, hoog ja rõõmurikkus haaravad vaid üksikuis lõikudes. Otse helidest sündiv liikumistarve asendub pahatihti askelduse ja rabelemisega. Misanstseenid võinuks olla leidlikumad, tempod ja rütmid hoolikamalt paika pandud. Ka tegelaste saalilaulmine mõjub pikapeale üksluiselt.

Täiesti ootamatult kujuneb «Nahkhiire» muusikalis-süžeeilisest keskpunktist — ülemeelikust ning ikka enam ja enam hõõgvele lõõvast ballist — kõige loium vaatus. Prints Orlovski maskipeol, kus endale üht-teist keelatud lubada juletakse, lasub ülemäärane rangus. Muusika kiire vaheldumine, kirev tüübitik ning vilkalt muutuvad olukorrad võimaldavad tõusujoonelist laulalist teostust. Kahjuks on «Nahkhiires» peituvad varud lõpuni kasutamata. Tegevustikku sekkuvate lõbujanuliste ballikülastuste asemel näeme tututuid, karaktereist ja konkreetseist ülesandest ilmajätetud ning elava dekoratsiooni aset täitvaid kooritartiste. Mõnel korral publiku poole pöördunud frontaalne «rivi» ei mõju kuigi värskelt. Koori vokaalne külg (koormeister Uno Järvela) on korras.

II vaatuses tantsud (ballettmeister Mai Murdmaa) ei ole täppi läinud: pika ja ilutseva valsi seade on igav, kankaani teostus näotu, Rosalinde tšaardaši «saade» ilmetu. Rühma esinemine on viimistlemata. Pealegi ei kuulu pidutsemiselevuse seesmist rütmi pidurdav valss «Nahkhiire» partituuri, vaid on sinna asjatult juurde lisatud.

Lavakujundus ja kostüümid (Lembit Roosa) põhjustavad samuti vastuväi-

teid. Opereti emotsiooni- ja stiililaadi pole küllaldaselt süvenetud. Valge pitsilisusega kahes esimeses vaatuses nõustuks vaid siis, kui Mozarti «Haaremirööv» oleks nägemata. Ballisaal tingib pillavamat ja intensiivsemat koloriiti, kostüümide värvidevalik ja tegumood jäätavad sooviada ning küllap mitmekesisem valgustuski aitaks luua tõelist maskipeo miljööd.

Osatäitjate puhul torkas kõige esmalt silma sõna ja laulu rabe seostumine. Teksti räägitakse paiguti üsna sisutult, dialoogid ei haaku, näitlejate mängustiil vajaks ühtlustamist. Tõsimeelne «väärikus», õrnroosa lüürika, operetlik karrikeerimine ja odav bufonaad sobivad halvasti kokku. Isenoolisi kunstnikuloomusi samasse vormi suruda ei saa ega tohigi, kuid ühtne suunitus peaks siiski olema tunnetatav.

Halli Sammelselg esineb Rosalindena püüdiikut, ehprimadonnaaliku joone ja väljenduslaadiga. Tema kõrgis ja jahedas viinlannas võiks aga rohkem maksusele pääseda naiselik kavalsus ja võlumisoskus, mitmeplaaniine mäng ja reageerimisnõtkus. Tükati kaotab tekst intonatsioonilise väljenduslikkuse ja mõtterõhuvad jäävad ebaselgeks. Nii on raske ära tabada, kas Rosalinde usub oma partnereid või mitte, kus algab teesklus, kavaldamine ja kättemaksu plaanitsemine, kuidas ta suhtub teistesse osalistesse ja kogu tegevustikku. Sõnalisest tugevama on Halli Sammelselja laululine külg. Näitleja läheneb Rosalindele läbinisti lüürilisest aspektist ja sellel tasandil loob ta ka oma osatäitmise ilusamad ja ilmekamad momendid.

Margarita Voites venab nii mängus kui laulus. Olles vokaalsest raskustest üle ning omades peale selle head näitlejasoont, paneb ta Rosalinde täisvereliselt elama. On tunda, et kunstnik operetti igati naudib. Sõna valdamine, rolli mõistmine (ehkki veel mitte jäägitult) ja lavaline vabadus teevad tema käitumise orgaaniliseks. Suhtlemine vastasmängijaiga kandub saali ning kasutataval värvipaletil leidub üsna mitmeid toone. Margarita Voites Rosalindes on tujukust ja taipu, koketsust, pehmet ironiat, sarmi ja teesklusvõimet. Ta lasseb ennast partnereist kaasa viia ning haarab neid ka ise.

Kujujoonisel meeldib I vaatus kõige rohkem, II vaatus on põhjani välja mängimata. Ennast ballil ungarlannana tutvustanud Rosalindelt ootaks nii Margarita Voites kui ka Halli Sammelselja tõlgitusel «võõrapärasemaid» maneere ja temperament. M. Voites tšaardašis on seda pisut märgata, mujal mitte.

Kelmikas, veetlev ja tragi Adele pakub samuti huvitavaid ülesandeid ja ettekanalid aktiivsust. Anu Kaalu laululine tegevus ei vaja kommentaare. Sõnaline osa aga võiks olla loomulikum, küllaltki plastiliselt liikumisse tükib kättepõitumomente. Ennast maksma paneva ja oma suurima unistuse jõudnud toatüürkuks puudub veel see «miski», mis tema tulevase näitlejakarjääri usutavaks teeb. Kas on päris õige Adele labasevõitu olemust liialt rõhutada? Perenaeline käitumuslik ja kombeid silmaspidaval teenijannal võib tema päritolu ballile sattunud küll siinseal läbi lüüa, ent kas ei saaks seda teha mõnevõrra teisiti?

L
välle
«Nah
Kaali
Ma
mest
küll
olem
jätsi
paigi
ja II
mub,
puud
Särts
olem
tekst
vad.
Me
sega
Parti
ga) l
män,
laulu
eten
vaatu
osati
pole
amm
kib ;
nailv
tava
tema
elusi
mis
sume
ta ka
En
mõel
uusi
kuid
ja k
teatr
aga
reali
ning
me.
Kõ
prin
tuum
dama
kuju
Va
peal
jätti
sev
sobr
ta h
ru s
kätte
giks
toni
ning
hiiri
Vä
män
Enno
stam
dus
eten
tasu
vaad
Rose
maid
Te
«Nah
Lops
tist
gega
si k
va v

HELGA TÕNISON

Lavakogemuste mitmekesisistamiseks ja väljendusvahendite avardamiseks on «Nahkhiir» Margarita Voitesele ja Anu Kaalule kasulik ja meeldiv ülesanne.

Marju Tarre täidab Adelena oma esimest klassikalist operetirolli ja teeb seda küllaltki õnnestunult. Kiisulikul armastatav olemus, kena liikumine ning vahetu mäng jätsid I vaatuses paljutõotava mulje, mida paigutine vokaalne ebaküpsus ei riku. II ja III vaatuses aga esialgne värskus tuhmub, tekivad «üleviskamised» ja laululised puudujäägid häirivad esialgsest rohkem. Särtsaka subreti eeldused on Marju Tarrel olemas ning tuleb loota, et töö hääle ja tekstiga ning lavakool teda edasi arendavad.

Meeldiva huumori ja osasse sisseelamisega loob Eisensteini kuju Kalju Karask. Partneritega (esijoones Margarita Voitesega) kontakti leidnult annab ta toredaid mängulisi nüansse (I ja III vaatus), on laululiselt heal tasemel ning rikastub iga etendusega. Lõpuni läbi tunnetamata II vaatuselt sooviks avaramat dünaamikat ja osatõlgitsuslikku mitmekihilisust (kahjuks pole lavastaja stseeni kellaga põhjalikult ammendanud). Eisensteini kujunduses tekib siiski üks «aga». Kas ta ei mõju liiga naiivsena, pehmene ja tükati isegi liigutavalt saamatuna? Tegelikult peaks vist temas nägema rahast, naistest ja jõudeelust hellitatud meest, kes võtab kõike, mis võtta annab, tehes seda osavalt ja lõksumeelitavalt. Ükskõik kus või kelle seltsis ta ka ei viibiks.

Endel Pärna senisele rollidegaleriile mõeldes ei paku Falke kuju näitlejale uusi ega huvitavaid lavalisi ülesandeid, kuid ometi jälgime intrigeerivat, taibukat ja kadestatava loomulikkusega tegutsevat teatridirektorit mõnuga. Harry Vasarale aga on Falke täiesti uus karakter, mis realiseerub ka uueks näitlejakvaliteediks, ning toob esile tema improviseerimisvõime, hea lavanärvi ja koomikuvõimed.

Kõlupäine ja blaseerunud seelikukütt prints Orlovski jäi Harry Vasaral vähem tuumakaks. Arvo Laid samas osas lõi eredama ja tegevustikuga paremini seotud kuju.

Vahemärkusena küsimus «Nahkhiire» pealkirja asjus. Nagu libretost nähtub, jättis koos Falkega lõbusalt olengult naasev Eisenstein nahkhiireks kostümeeritud sõbra purjuspäi pargipingile magama, kust ta hommikul ärganult ümberkaudsete naeru saatel koju kõmpis. Soov vembu eest kätte maksta inspireerib Falket vastulöögiks, mida ta opereti käigus ka teeb. «Estonia» lavastuses on jutustus kupüüri all ning III vaatuse finaalis hüütud «Nahkhiiri!» kõlab täieti põhjendamatu.

Väga liikuvana, naljameelselt ja vastasmängijatega ladusalt suhtlevana vormib Enno Eesmaa ooperitenori koomilise stampkujutluse — Alfredi. Lavaline vabadus soodustab osas püsimist ning toob etendusse operetliku sundimatuse. Võib-olla tasuks Alfredi väliseid maneere siiski üle vaadata. Prints Orlovski lauluõpetajalt ja Rosalinde austajalt ootaks mõneti peenemaid kombeid ja seltskondlikku lihvi.

Teo Maiste vangladirektor Frank kuulub «Nahkhiire» suurimate õnnestumiste hulka. Lopsakalt heatujuline, ehtsast mängulustist kantud ja otsekui sooja seesmise mii-gega väljajoonistatud kuju on kõik ühtviisi kõltev. Soliidsest esinduslikkusest võluva vintisolekuni välja.

TIIVUTU «NAHKHIIR»

(10. lk. järg)

Vangivalvurid Konn (Ervin Abel) ja Villi (Vello Viisimaa) rajanevad maitsetuile kordusvõttele. Andeka koomiku Ervin Abeli veiderdamine ja publiku naerutamine põhimõttel «maksu, mis maksab!» tekitab paiguti piinlikkustki. Teatriõhtu ilmse tõmbenumbrina kasutatud «nael» on lavalaudadesse löödud rohmakalt ja viltu.

Mida siis kokkuvõtteks «Nahkhiirest» arvata? Esmalt seda, et operett õigustab repertuaarivõtmist ning temast osasamise rõõm võiks olla väga suur. Paraku täidab Sulev Nõmmik endale võetud ülesandeid vaid osaliselt, oma režissöö-

rikogemusi, -oskusi ja fantaasiavarusid maksimaalselt rakendamata. Seni üksnes muusikalide lavastajana tuntud kunstnik pole klassikalise opereti mängeustiili ja tunnetuslaadi veel tabanud ning küllap siit komistused oma alguse saavadki. Udusesse maailma sisseelamine ei sünni kunagi lihtsalt ega üleöö, vaid nõuab pingelisemat, eesmärgikindlamat ja žanri tuumani süüvivat tööd. Alles siis, kui «Nahkhiir» elu ja hoo sisse saab ning tõepoolest lendu tõuseb, võime kõnelda J. Straussi loomingut väärivast lavastusest.